

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Historica XIII (2013)

Robert Antonín

(Slezská Univerzita v Opavě)

Działalność polityczna Jana Luksemburskiego w okresie buntu krakowskiego wójta Alberta i jego ocena w czeskiej historiografii¹

Political activity of John of Bohemia in the period of Mayor Albert's rebellion in Krakow and his evaluation in the Czech historiography

Abstract

John of Bohemia was using the title of the king of Poland since 1310. However, the events that took place in Poland in the years 1311–1312 did not alter the main direction of his political activity. At that time, his most prominent advisor remained Archbishop of Mainz Peter of Aspelt, however, John of Bohemia was also influenced by other members of the court. He focused on ensuring stability of his power in the countries that belonged to the Bohemian crown, primarily in the Kingdom of Bohemia (coronation), Moravia (by obtaining the loyalty of the local gentry) and in the Opavian Silesia (by paying the debts of dukes of Wrocław and Legnica: Bolesław, Henry, and Władysław). This policy brought him respect in Bohemia and Moravia that was expressed by the so-called inauguration documents from 1311. A serious problem in the international policy of the young king of Bohemia was the activity of the Habsburgs. As the successor of Henry of Bohemia, King John had to run into debt of 40 thousand kopas of Prague groschen. It was a price for which Henry of Bohemia bought the Habsburgs' right to the Bohemian throne in 1308. At the same time, King John established his first diplomatic contacts with the royal court in Hungary. He was not interested in the Polish matters until 1320s. He also did not react to the events that took place in Krakow in the years 1311–1312 and did not get involved in the Polish matters which are not mentioned in Czech sources from the first half of the 14th century (*Chronicon Aula regiae; Chronicon Francisci Pragensis*, etc.). In accordance with that, Czech historiography from the 20th and 21st centuries (*J. Šusta, J. Spěváček, L. Bobková, J. Mezník*) only treats the issue of Mayor Albert's rebellion marginally.

Key words: John of Bohemia, Bohemia, rebellion, Krakow, Přemyslid dynasty

Josef Šusta był pierwszym z czeskich historyków, który starał się udowodnić istnienie związku między buntem mieszczan krakowskich pod przywództwem wójta

---

¹ Niniejszy artykuł powstał w ramach programu naukowo-badawczego OP VK 2.3 „Historizacja średniej Europy” (CZ.1.07/2.3.00/20.0031), realizowanego na Uniwersytecie Śląskim w Opawie.

Alberta przeciwko rządowi Władysława Łokietka a polityczną aktywnością nowego czeskiego króla Jana Luksemburskiego. Wielką zasługą J. Šusty było opracowanie takiej hipotezy i wprowadzenie jej do czeskiej historiografii w 1935 r. Badacz ten, odwołując się do nielicznych polskich prac poświęconych tej kwestii – zwłaszcza Edmunda Długopolskiego i Bronisława Włodarskiego – połączył relacje kronik polskich z pośrednimi wzmiankami z kilku dokumentów². Ta podstawa źródłowa stała się punktem wyjścia dla stworzenia interesującej hipotezy o buncie mieszczan krakowskich w latach 1311–1312 jako epilogu w historii rządów ostatnich Przemysławów w Polsce. W ramach tej koncepcji J. Šusta wskazał, opierając się na interpretacji nielicznych źródeł, że istotnym motywem, jakim kierowali się buntownicy, mógł być sentyment do czasów króla Wacława II, niezwykle korzystnych dla bogatego niemieckiego mieszczaństwa. Buntownicy mieli spodziewać się militarnej interwencji Jana Luksemburskiego w Małopolsce, jako nawiązania do polityki jego teścia³. W koncepcji tej celem buntu mieszczaństwa krakowskiego mogły być społeczne oczekiwania wobec odnowionej władzy królewskiej w Czechach.

Hipoteza J. Šusty była zbudowana na interpretacji kilku źródeł. Wśród nich wymienić należy relację Jana Długosza zamieszczoną w IX księdze jego „Roczników”, który napisał, że wójt Albert i inni mieszczanie uciekli po klęsce swego buntu do Czech⁴. Działania księcia opolskiego Bolesława I, o których również Długosz wspominał, J. Šusta interpretował jako postawę lennika króla czeskiego, wskazując przy tym, że ten górnośląski książę pozostawał w takiej zależności już w czasach Wacława II. Bolesław książę opolski jawił się w tej koncepcji jako przedstawiciel króla Jana Luksemburskiego w Krakowie, mieście zbuntowanym przeciwko księciu Władysławowi Łokietkowi⁵.

Najpoważniejszym argumentem J. Šusty było przypomnienie w kontekście buntu wójta Alberta, że między Janem Luksemburskim a Habsburgami istniał układ poświadczony pod koniec lipca 1312 r., który przewidywał, że austriaccy książęta udzielą królowi Janowi wszelkiej wojskowej pomocy, gdyby podjął on starania o zajęcie Krakowa siłą⁶. Ostatnim z przekazów źródłowych, stanowiących oparcie hipotezy J. Šusty, był dokument zawierający zobowiązania króla Jana wobec mieszczanina

---

² J. Šusta, *Počátky Lucemburské 1308–1320. Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje*, kniha 2, wyd. 3, Praha 2002, s. 148–151; tenże, *Král Cizinec. České dějiny II/2*, Praha 1939, s. 167–169; E. Długopolski, *Bunt wójta Alberta*, „Rocznik Krakowski” 1905, 7, s. 135–186; B. Włodarski, *Polityka Jana Luksemburczyka wobec Polski za czasów Władysława Łokietka*, Lwów 1933.

³ O polityce zagranicznej Wacława II, w tym także wobec piastowskiej Polski, zob. R. Antonín, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283–1300*, Brno 2009, szczególnie s. 114–174, 209–268, tam także starsza literatura.

⁴ Joannis Dlugossii, *Annales seu Cronicae incliti Regni Poloniae*, lib. IX, Varsaviae 1978, s. 82–84; por. J. Šusta, J.: *Počátky Lucemburské...*, s. 152; tenże, *Král Cizinec...*, s. 167 i n.

⁵ Por. J. Šusta, *Počátky Lucemburské...*, s. 158; o działalności Bolesława księcia opolskiego w ramach polityki zagranicznej Wacława II zob. R. Antonín, *Zahraniční politika...*, s. 131–135, 204, 251–254.

⁶ J. Šusta, *Král Cizinec...*, s. 177; autor wykorzystał dokumenty Fryderyka Habsburga, zob. *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, t. 3. (dalej cytujemy: RBM), ed. J. Emler, Pragae 1890, s. 38–39, nr 86.

krakowskiego Pawła, spłacenia starych długów Wacława II⁷. Koncepcja J. Šusty obejmowała również ocenę postawy króla Jana wobec wydarzeń w Krakowie. Badacz stwierdzał, że król nie docenił znaczenia buntu mieszczan krakowskich i że wyżej wówczas stawiał sprawę zaprowadzenia pokoju na Morawach. Przyczyniło się to do utraty szansy na uzyskanie w 1312 r. realnej władzy jako króla Polski. Pozostała mu tylko godność tytułarna, którą manifestował aż do 1335 r.

Przedstawiona powyżej w skrócie hipoteza J. Šusty nie doczekała się dotąd całościowej oceny w czeskiej historiografii, mimo że cechowała się wewnętrzną spójnością i logiką dowodzenia. Nie tylko że nie została rozwinięta, ale wręcz zapomniana. W nowych syntezach dziejów Czech, w rozdziałach dotyczących wydarzeń z początków XIV w., jak i w biografii poświęconych Janowi Luksemburskiemu, kwestia jego ewentualnej interwencji w Polsce w latach 1311–1312 jest – w większym, lub mniejszym stopniu – pomijana⁸. Celem niniejszego artykułu jest w pierwszej kolejności szczegółowe naszkicowanie sytuacji, w jakiej przyszło wówczas królowi Janowi sprawować władzę, a następnie próba oceny, jakie miejsce w kontekście ówczesnej jego aktywności politycznej mógł zajmować bunt mieszczan krakowskich. Biorąc pod uwagę okres następujący bezpośrednio po śmierci króla Wacława III w roku 1306 wskutek zamachu dokonanego w Ołomuńcu, trzeba podkreślić, że wewnętrzna sytuacja polityczna na ziemiach Korony Czeskiej obfitowała dla Jana i jego doradców w rozliczne, trudne do szybkiego rozwiązania, problemy. Szlachta czeska wraz z przedstawicielami części praskiego patrycjatu, wkrótce po nagłej i przedwczesnej śmierci Wacława III, najprawdopodobniej już pod koniec lata 1306 r. obwołała nowym królem Czech Henryka, księcia Karyntii. Książę ten, ożeniony z Anną, najstarszą córką Wacława II, przebywał wówczas jako pełnomocnik Wacława III w Pradze. Nie czekając na dalszy rozwój wydarzeń, natychmiast wniósł się w sprawy czeskie król rzymski Albrecht I Habsburg. Doprowadził on do nowej elekcji, w wyniku której królem Czech został wybrany jego syn Rudolf. Henryk Karyński uciekł wówczas z Czech do swego rodzinnego Tyrolu⁹. Habsburgowie podejmowali następnie liczne starania w celu zmiany praktyki następstwa tronu w Czechach. Widoczny rezultat tych działań uzyskano prawdopodobnie w połowie stycznia 1307 r. w Znojmie, na południu Moraw. Wówczas Albrecht nadał Czechy i Morawy we wspólne lenno swoim synom, spełniając w ten sposób prośbę panów

⁷ RBM 3, s. 45, nr 107.

⁸ Pominięcie hipotezy J. Šusty można zauważyć w wielu pracach czeskich historyków, np. J. Spěváček, *Král diplomat (Jan Lucemburský 1296–1346)*, Praha 1982; tenże, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346*, Praha 1994; L. Bobková, *Velké dějiny zemí Koruny české*, sv. IVa. (1310–1402), Praha–Litomyšl 2003; wzmiankę o koncepcji J. Šusty zawiera tylko opracowanie: J. Mezník, *Lucemburská Morava 1310–1423*, Praha 1999, s. 19.

⁹ O tych zmianach zob. *Petra Žitavského Kronika Zbraslavská*, Fontes rerum bohemicarum (dalej cytujemy: FRB), t. 4, ed. J. Emler, Pragae 1884, s. 109–175; nowe wydanie: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila*, Část 2, ed. J. Daňhelka, K. Hádek, B. Havránek, N. Kvítková, Praha 1988, s. 476–548. Z obszernej literatury por. J. Šusta, *Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308. Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje*, Kniha 1, wyd. 3, Praha 2001, s. 431–530; tenże, *Počátky Lucemburské...*, s. 1–124; tenże, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví. České dějiny II/1*, Praha 1935, s. 694–754. O następujących po sobie elekcjach dokonywanych w 1306 r. pisze ostatnio M. Wihoda, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005, s. 154–159.

czeskich. Tyle, przynajmniej, można wyczytać z dokumentu wystawionego 18 stycznia 1307 r. Zawiera on informacje o wprowadzeniu nowej zasady następstwa tronu, adekwatnej do zmienionej sytuacji. W przypadku bezpotomnej śmierci Rudolfa władza w Czechach i Morawach miała przysiąść najstarszemu z jego braci¹⁰.

Kolejny konflikt o tron czeski wybuchł po niespodziewanej śmierci Rudolfa 3 lipca 1307 r., która dosięgła go podczas oblężenia Horazdowic. Kraj uległ wówczas podziałowi na dwa przeciwstawne obozy polityczne. Pierwszy z nich tworzyli stronnicy Habsburgów, odwołujący się do przysięgi złożonej w Znojmie. Żądali uznania kandydatury księcia austriackiego Fryderyka. Oprócz postaci znanych, jak marszałek Dobesz z Bechyne, który został zamordowany w burzliwym okresie podczas wyborów nowego króla, roszczenia Habsburgów poparła wielka rzesza szlachty morawskiej, a także miasta Brno i Ołomuniec. W przeciwnym obozie, skupiającym zwolenników powrotu na tron Henryka Karyńskiego, stanęła przede wszystkim szlachta czeska. Jej rzecznikami byli, według *Kroniki Zbrasławskiej*, Hynek Krušina i Oldřich z Lichtenburka. W końcu, gdy prażanie ponownie witali księcia Henryka Karyńskiego, na Morawy wkroczył pod koniec lipca 1307 r. Fryderyk Habsburg na czele wojska. Najwyraźniej oczekiwał powszechnego uznania swej władzy. Jednakże miasto i zamek Znojmo odmówiły otwarcia swych bram, wobec czego książę austriacki rozłożył się obozem w miejscu położonym na zachód od miasteczka Jehnice. Mieszczanie z Brna i szlachta morawska na czele z biskupem ołomunieckim Janem VI z Valdsteinu zainicjowali podjęcie rokowań o ustalenie warunków przyjęcia Fryderyka jako władcy. Usiłowali oni, jak się wydaje, już w 1307 roku w czasie rokowań brneńskich uzyskać od niego przywilej. Otrzymali go jednak dopiero w 1311 r., ale nie od Habsburga, lecz od Jana Luksemburskiego, w jego znanym dokumencie inauguracyjnym¹¹. Dopiero śmierć króla rzymskiego Albrechta w maju 1308 r. położyła kres walkom między stronnictwami w Czechach i Morawach. Na zjeździe w Znojmie w sierpniu tego roku, w którym uczestniczyli najważniejsi panowie czescy i morawscy, doszło do zawarcia ugody między Henrykiem Karyńskim a Habsburgami. Fryderyk Habsburg uznał prawa Henryka do rządów w zamian za odszkodowanie w wysokości 45 tysięcy grzywnien srebra wagi praskiej. Skarb królewski świecił jednak pustką, a ponadto ciążyły na nim dawne długi. Henryk został więc zmuszony do oddania w zastaw majątków królewskich na Morawach. Zastaw obejmował Jihlavę wraz z kopalniami srebra i dochodami z cła, miasto Znojmo wraz z zamkiem oraz dochodami z ceł i myt, a nawet z sądu ziemskiego i miejskiego, zamek Veveří oraz mniejsze miasta Ivančice, Podivín i Pohořelice. Pomimo tego, że Henrykowi udało

---

¹⁰ Dokumenty Albrechta opublikowane w *Constitutiones et pacta publica imperatorum et regem* (dalej cytujemy: *Constitutiones*), t. 4, MGH, ed. I. Schwalm, Hannoverae et Lipsiae 1906, s. 183–184, nr 213; zob. także *Ottokars österreichische Reimchronik*, MGH Deutsche Chroniken. 5/2, ed. J. Seemüller, Hannover 1893, s. 1181, v. 90814–90830.

¹¹ Okoliczności śmierci Rudolfa oraz następujące po niej wydarzenia opisuje *Petra Žitavského Kronika Zbraslavská*, FRB 4, s. 111–113. J. Šusta, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědicství...*, s. 716; o wymienionych szlachcicach por. J. Urban, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 137–138. Negocjacje między Brnem jako przedstawicielem Moraw a księciem Fryderykiem ukazują dokumenty wydane w: *Codex diplomaticus et epistolaris Moravie* (dalej cytujemy: CDM), t. 6, ed. J. Chytil, Brunae 1854, s. 6, nr 8; s. 374–375, nr 14; s. 37–38, nr 49; szczegółowo o tej problematyce ostatnio R. Antonín, *Jihomoravská města v souboji o český trůn v letech 1306–1310*, „Brno v minulosti a dnes” 2008, t. 21, s. 13–25.

się wykonać postanowienia umowy z Habsburgami w sprawie wypłaty uzgodnionej sumy, a po roku Jihlava, Ivančice oraz zamek Veverří wróciły do jego rąk, podział południowo-zachodniej części kraju przyczynił się do całkowitej destabilizacji marchii morawskiej¹².

Na brak stabilizacji dodatkowo wpływał systematyczny nacisk ze strony tych, którzy trzymali w rękach królewskie dzierżawy, a ponadto Habsburgowie nadal uwzględniali Morawy w swoich planach. Świadczy o tym umowa, którą zawarli z nowym królem rzymskim Henrykiem VII Luksemburskim (17 września 1309 r.). Henryk uzyskał od nich obietnicę wsparcia swej włoskiej wyprawy sumą 50 tysięcy grzywien, ale w zamian zastawiał im całe Morawy. Ta umowa stanowi podstawę relacji Jana Luksemburskiego w stosunku do Habsburgów¹³. Jesienią 1310 r. młody król pojawił się w kraju wyczerpanym przedłużającą się wojną wewnętrzną i w wielkiej części obsadzonym załogami Henryka Karyńskiego. W końcu doprowadził 3 grudnia do zajęcia Pragi. To wydarzenie poprzedziło nieudane oblężenie Kutnej Hory i Kolína, bronionych przez miśnieńskie oddziały w służbie Henryka Karyńskiego, opłacane przez lojalne wobec niego mieszczaństwo. O tym, że sytuacja Jana nie będzie łatwa, wiedział jego ojciec, król rzymski Henryk VII, a także jego doradcy. W wyprawie po czeską koronę towarzyszył Janowi arcybiskup moguncki Piotr z Aspelt, wytrawny dyplomata znający doskonale układ sił w Czechach, a wraz z nim inni znaczący dostojnicy cesarstwa, jak Filip biskup Eichstadt, Albrecht z Hohenlohe, hrabia Bertold z Hennebergu, Arnau z Pittange oraz Dietegen i Walter z Castell. Za przełom w polityce czeskiej Jana, ale raczej symboliczny niż faktyczny, należy uznać jego koronację wraz z małżonką Elżbietą, córką Wacława II, w dniu 7 lutego 1311 r.¹⁴ W następnym okresie, czasowo zbliżonym do buntu mieszczan krakowskich, król Jan i jego dyplomaci stanęli przed niełatwym zadaniem odbudowania potęgi władzy królewskiej, a przede wszystkim znalezienia możliwości trwałego ułożenia stosunków z czeską i morawską szlachtą. Trudno było przewidzieć, jak rozwinie się sytuacja. Rządy Henryka Karyńskiego przyczyniły się do powstania w Czechach kilku stronnictw szlachty wzajemnie się zwalczających i rywalizujących o wpływy i majątki. Szczególnie widoczne było stronnictwo skupione wokół Henryka z Lipé¹⁵, natomiast w okresie kiedy król Jan sięgał po władzę, jego uwagę absorbowały grupy arystokracji, skupione przy Piotrze z Rožmberka i Wilemie Zajícu z Valdeka¹⁶. Jest bardzo prawdopodobne, że król Jan i jego dostojnicy wydali

---

¹² O ugodzie między Henrykiem a Fryderykiem zob. CDM 6, s. 375–379, nr 15; o tym także por. J. Šusta, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví...*, s. 751; J. Mezník, *Lucemburská Morava 1310–1423...*, s. 13.

¹³ Dokument ugody między Henrykiem VII a Fryderykiem zob. CDM 6, s. 793–794, nr 176.

¹⁴ O działaniach króla Jana jesienią 1310 r. w Czechach por. J. Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba...*, s. 140–142; o koronacji zob. *Petra Žitavského Kronika Zbraslavská*, FRB 4, s. 176; w tej sprawie por. J. Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba...*, s. 160–161; L. Bobková, *Velké dějiny IV...*, s. 29 i n.

¹⁵ O osobie Henryka z Lipé ostatnio pisze obszernie M. Sovadina, *Jindřich z Lipé*, „Zvláštní otisk z ČMM 120–122”, 2001–2003, Brno 2005.

¹⁶ O roli szlachty w tym okresie por. J. Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba...*, s. 145–148; L. Bobková, *Velké dějiny IV...*, s. 35–36.

dla uspokojenia sytuacji w Czechach – w perspektywie rychłej koronacji – przywilej dla szlachty czeskiej, potwierdzający jej dotychczasowe prawa. Wprawdzie nie dochował się on do czasów współczesnych, ale opierając się na przykładzie przywileju dla szlachty morawskiej – o którym będziemy pisać później – jego istnienie uznajemy za więcej niż prawdopodobne. Dla zagadnienia, którym się zajmujemy, podstawowe znaczenie ma sprawa artykułu zamieszczonego w dyplomie inauguracyjnym, na którego mocy król nie mógł żądać od szlachty uczestniczenia na jej koszt w wyprawie wojennej, jeśli nie dotyczyłaby ona bezpośrednio obrony jej ziemi¹⁷. Niestety, mimo ogłoszenia tego przywileju, utrzymywało się napięcie wśród szlachty, które potęgowało się stopniowo wskutek zadłużania się kamery cesarskiej. I chociaż król Jan odebrał, za radą Piotra z Aspeltu, jej prowadzenie Henrykowi z Lipé i powierzył Walterowi z Castelli, jednak finansów cesarskich w okresie nas interesującym, czyli w latach 1311–1312, nie udało się ustabilizować. Dzięki znajomości spraw finansów cesarskich możemy wskazać na dwie ważne okoliczności, które uniemożliwiły Janowi natychmiastowe nawiązanie do polityki Wacława II wobec ziem polskich. W przypadku wyprawy przeciwko Władysławowi Łokietkowi, nawet zakładając, że król Jan rzeczywiście o niej myślał, król czeski w tamtej sytuacji nie miałby ani poparcia szlachty, ani wystarczających zasobów finansowych. Kwestia ta staje się jeszcze bardziej oczywista, gdy prześledzimy postępy w odbudowywaniu władzy królewskiej przez Jana na Morawach w latach 1311–1312. Jan, przy gorącym poparciu wyżej wymienionych dostojników, objął władzę w roku 1311. Po kilku dniach spędzonych w Ołomuńcu, kiedy wprowadzał nowe porządki w północno-wschodniej części kraju, przybył do Brna i tam przyjął hołd szlachty morawskiej, duchowieństwa i przedstawicieli mieszczaństwa. W związku z tym ważnym wydarzeniem, które oznaczało faktyczne objęcie władzy w marchii morawskiej, pozostaje wydanie przez króla Jana 18 czerwca 1311 r. wspomnianego wyżej dyplomu inauguracyjnego. Na tej podstawie wnioskujemy, że podobny przywilej wydał wcześniej dla szlachty czeskiej. Swoją pobyt na Morawach król Jan wykorzystał także, podkreślając potrzebę zaprowadzenia powszechnego pokoju w królestwie, dla oczyszczenia Moraw z ludzi temu przeciwnych. Działania te pochłonęły wiele czasu i środków finansowych¹⁸.

Zaraz na początku 1312 r., czyli w okresie, kiedy trwał już bunt mieszczan krakowskich, król Jan na czele wojsk znów pojawił się na Morawach. Powodem była konieczność stłumienia buntu szlachty, na której czele stanęli Fryderyk z Linawy, panowie Artleb i Imram z Boskovic oraz książę Mikołaj II opawski. O tym, że walki na Morawach nie były kwestią kilku dni, świadczy nie tylko wyliczenie ówczesnie działających opozycjonistów, ale także i to, że król Jan nakazał sprowadzenie na Morawy zastępu górników z Jihlawy użytego do wykonania podkopu pod zamkiem Račice należącym do Fryderyka z Linawy¹⁹. Należy w tym miejscu przypomnieć, że

---

¹⁷ O inauguracyjnym dokumencie pisali J. Šusta, *Král Cizinec...*, s. 153–155; J. Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba...*, s. 148–158.

¹⁸ Dokument inauguracyjny dla szlachty morawskiej zob. CDM 6, s. 37, nr. 49; o tym, jak również o hołdzie przedstawicieli szlachty por. J. Mezník, *Lucemburská Morava...*, s. 16–18 (z omówieniem starszej literatury); w tej sprawie zob. także przypis poprzedni.

¹⁹ Sytuację na Morawach w tym okresie opisano w: *Petra Žitavského Kronika Zbraslavská*, s. 179–180, zaś dokument wystawiony przez opozycję z dnia 20.7.1312 zob. CDM 6,

zdaniem Josefa Šusty, opór panów morawskich miał bezpośredni związek z działaniami księcia Władysława Łokietka przeciwko krakowskim rebeliantom. Interesująca, ale chyba jednak nieprawdziwa była jego hipoteza, że szlachta morawska współdziałała z Władysławem Łokietkiem, aby uniemożliwić Janowi Luksemburskiemu podjęcie wyprawy do Krakowa. Nie znajdujemy dla tej hipotezy poparcia ani w źródłach, ani w analizie priorytetów polityki zagranicznej czeskiego władcy. Te priorytety widzimy bowiem przede wszystkim w układaniu stosunków politycznych z miśnieńskimi Wettynami i austriackimi Habsburgami oraz przygotowaniach do wyprawy rzymskiej ojca Jana Luksemburskiego, Henryka VII²⁰. Rozliczenie finansowych zobowiązań wobec Fryderyka I Dzielnego z rodu Wettynów, landgrafia Turynii i margrabiego Miśni, było jedną z pierwszych spraw, które zaprzętały uwagę doradców Jana Luksemburskiego zaraz po ucieczce Henryka Karyńskiego z Pragi. Nie wolno przy tym zapomnieć, że Jan Luksemburski w rokowaniach z Fryderykiem występował nie tylko jako nowy władca Czech – a więc jako rywal wspieranego przez Fryderyka księcia Henryka Karyńskiego – ale także jako wikariusz Cesarstwa Rzymskiego, co w znaczący sposób poszerzało jego możliwości dyplomatyczne w rokowaniach. Już 19 grudnia 1310 r. dyplomaci obu stron doszli do porozumienia, na mocy którego landgraf Fryderyk uzyskał potwierdzenie posiadania swych lenn w Rzeszy, a słowom o przyjaźni towarzyszyło zobowiązanie do świadczenia sobie wzajemnie wojskowej pomocy w razie potrzeby. W zamian Fryderyk zobowiązał się wycofać swe załogi z miast północnoczeskich, które stacjonowały tam od czasów jego sojuszu z Henrykiem Karyńskim. Można przypuszczać, że spośród większych miast w rękach Wettyna pozostawały Louny, które trzymał w zastawie za kwotę 2 tysięcy grzywien jako swoją rekompensatę za koszty utrzymywania załóg miśnieńskich na usługach Henryka Karyńskiego²¹. Sprawę zastawu miasta Louny definitywnie rozstrzygnięto na rokowaniach w Chebie w marcu 1311 r. Landgraf Fryderyk ustąpił z trzymania miasta w zastawie, a w zamian otrzymał godność wójta cesarskiego nad krajem Plisenskim (Pleissenland) i należącymi do niego miastami Altenburg, Chemnice i Zwickau. Dla kompletności obrazu dodajmy, że wójtostwo to dzierżył już od 1298 r. król czeski Waclaw II²². Mimo porozumienia zawartego w Chebie w marcu 1311 r. nowy spór między Janem Luksemburskim a landgrafem Fryderykiem Dzielnym wybuchł pod koniec tego roku, a zatem równocześnie z rozwojem rebelii mieszczan krakowskich. Nie są znane przyczyny tego nowego sporu, w każdym razie związane były bardziej z polityką Jana Luksemburskiego na terenie Rzeszy niż z sytuacją w Czechach. Wspomniany landgraf postrzegany był jako przeciwnik Jana Luksemburskiego w Rzeszy, co w konsekwencji doprowadziło do utraty nie tylko

---

s. 383, nr 19; o tym por. J. Šusta, *Král Cizinec...*, s. 166–169; J. Mezník, *Lucemburská Morava...*, s. 18 i n.; L. Bobková, *Velké dějiny IV...*, s. 35 i n.

²⁰ Zob. J. Šusta, *Počátky Lucemburské...*, s. 151, który pisał: „w rzeczywistości był to bunt grupy panów niezadowolonych z zarządzeń nowej władzy w margrabstwie, mającej ponadto bezpośrednie związki z Władysławem Łokietkiem walczącym wówczas w Krakowie z stronnikami Jana Luksemburskiego”.

²¹ Zob. *Constitutiones*, t. 4, s. 1113–1115, nr 1099–1101; por. J. Šusta, *Počátky Lucemburské...*, s. 123.

²² *Constitutiones*, t. 4, s. 1116–1117, nr 1104; zob. także J. Šusta, *Král cizinec...*, s. 158–159; J. Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 163; L. Bobková, *Velké dějiny IV...*, s. 32–33.

zwierzchnictwa nad krajem Plisenskim, ale także do utraty zastawów w Rzeszy, które Jan przyznał mu wiosną 1311 r. w Chebie²³. Sprawy Czech, zwłaszcza północnej części kraju, stają się dla króla Jana bardzo absorbujące, a należy pamiętać, że równolegle przebiega, jak starałem się wyżej wykazać, konflikt na Morawach. Według kontynuacji czeskiej kroniki tzw. Dalimila wziął w nim udział możny Vilém Zajíc z Waldeka. Ważnych przesłanek dla poznania sytuacji w królestwie w tym okresie dostarczają także fragmentarycznie zachowane rachunki Starego Miasta w Pradze, które poświadczają wyasygnowanie gotówki przeznaczonej na opłacenie łuczników wysłanych na Łabę z miasta Kadaň²⁴. Dalszym komplikacjom dla polityki króla Jana zapobiegła przegrana landgraфа Fryderyka I Dzielnego w bitwie pod Grossenheim, w której został pokonany przez margrabiego brandenburskiego Waldemara Wielkiego i dostał się do niewoli. Nadal pilne były sprawy Moraw. W czerwcu 1312 r., a więc wtedy gdy Władysław Łokietek przejmował Kraków we władanie, król Jan Luksemburski kończył w Wiedniu rokowania z Habsburgami. Nad rozwiązaniem tej długotrwałej kwestii w polityce zagranicznej pracowano już od dłuższego czasu. Król Jan i jego dyplomaci przystąpili do rokowań z austriackimi książętami już wiosną 1311 r. Wiadomo bowiem, że 30 marca tego roku na zjeździe w Pasawie obie strony osiągnęły porozumienie co do anulowania zastawu Moraw. Jak wiadomo, posłużył się nim Henryk VII Luksemburski, aby uzyskać poparcie Habsburgów dla swych planów koronacyjnych w Rzymie. Fryderyk Habsburg na rokowaniach pasawskich zrzekł się dobrowolnie pretensji do Moraw, jednakże w jego rękach pozostały nadal Znojmo, Podivín i Pohořelice, które Habsburgowie uzyskali na mocy układu z Henrykiem Karyńckim²⁵. Ugoda z Habsburgami została zawarta po przyjeździe króla Jana na Morawy wiosną tego roku. Czeski monarcha spotkał się z księciem Fryderykiem w klasztorze Rajhrad niedaleko Brna²⁶. Ugodę potwierdził także ojciec Jana, Henryk VII Luksemburski aktem wydanym w obozie pod Brixen w dniu 18 czerwca tego roku²⁷. Następnie w stosunkach między Luksemburgami a Habsburgami wydarzył się zwrot, który mogliśmy zaobserwować także w przypadku stosunków między Janem a Fryderykiem Dzielnym. Pod koniec roku doszło z bliżej nieznanymi przyczyn do rozłamu między Leopoldem Habsburgiem a Henrykiem VII Luksemburskim, po którym austriacki książę wraz ze swym wojskiem opuścił Henryka VII na jego wyprawie włoskiej i powrócił za Alpy²⁸. Przyczyn tych komplikacji politycznych należy doszukiwać się w postępowaniu Luksemburgów i ich sprzymierzeńców na terenie Rzeszy wobec tradycyjnych, rodowych habsburskich posiadłości w Alzacji. Nie znajdujemy właściwie żadnych podstaw, aby łączyć postawę książąt austriackich z powstaniem niepokojów na Morawach w roku 1312, czy wreszcie bezpośrednio z krakowskim buntem wójta Alberta. Mimo to koniecznością było

²³ *Constitutiones*, t. 4, s. 1117–1118, nr 1105–1108; o tym por. J. Šusta, *Počátky Lucemburské...*, s. 150; tegoż, *Král Cizinec...*, s. 165.

²⁴ *Staročeská kronika 2*, s. 582; RBM 3, s. 48–49, nr 114. Zob. w tej kwestii J. Šusta, *Počátky Lucemburské...*, s. 179–180.

²⁵ *Constitutiones* t. 4, s. 1119–1120, nr 1109; także CDM 6, s. 33, nr 4. J. Šusta, *Král Cizinec...*, s. 159; J. Spěváček, *Jan Lucemburský a jeho doba...*, s. 162.

²⁶ O spotkaniu w Rajhradzie zob. *Petra Žitavského Kronika Zbraslavská*, FRB 4, s. 178.

²⁷ CDM 6, s. 36, nr 47.

²⁸ L. Bobková, *Velké dějiny IV...*, s. 34.

zawarcie ugody z Habsburgami, na co zdecydował się król Jan w ramach szeroko rozumianej aktywności na Morawach wiosną i latem 1312 roku. Jego obecność w Wiedniu jest potwierdzona przez dokumenty wystawione w okresie 25–27 lipca tego roku. Król czeski i książęta austriaccy uzgodnili wówczas wzajemną pomoc zarówno przeciwko nieprzyjaciołom w ich własnych krajach, jak i przeciwko wrogom zewnętrznym, i to na okres najbliższych czterech lat. Dodatkowo korzystne dla strony czeskiej było to, że w tym okresie miała udzielać pomocy tylko wówczas, gdyby Habsburgowie znaleźli się w stanie wojny z królem węgierskim Karolem Robertem, margrabią brandenburskim Waldemarem i księciem wrocławskim Bolesławem. Obie strony przy tym kładły główny nacisk na wzajemne wsparcie w razie ewentualnego ataku na ich dzierżawy – Fryderyk i Leopold Habsburgowie byli szczególnie zainteresowani utrzymaniem Szwabii i Alzacji, zaś król Jan koncentrował się na Czechach i Morawach. Dokonawszy analizy wówczas wystawionych przez braci z domu Habsburg dokumentów, J. Šusta wprowadził do naukowej dyskusji wzmiankę o obietnicy wojskowego wsparcia ewentualnej wyprawy króla Czech (a w świetle tytułatury także króla Polski) na Kraków. Wsparcie to miał stanowić oddział rycerzy w sile 200 kopii – oddział o takiej samej sile miał ewentualnie wysłać Jan na pomoc Habsburgom w razie, gdyby pojawiło się zagrożenie dla ich władzy w Alzacji i Szwabii²⁹. Wzmianka o ewentualnej wyprawie na Kraków jest jedyną bezpośrednią wskazówką potwierdzającą – oprócz używanego konsekwentnie tytułu króla Polski – możliwość nawiązywania przez Jana Luksemburga do zagranicznej polityki Wacława II i ewentualnego ponownego zawiązania unii personalnej czesko-polskiej. Jednakże wobec ogólnikowości tej wzmianki nie możemy twierdzić, że król Jan przygotowywał wówczas wyprawę do Polski, czy też – istotnie jego doradcy ją przewidywali, ale dopiero w przyszłości, np. w ciągu najbliższych czterech lat, w okresie obowiązywania przymierza z Habsburgami. Uwzględnienie „sprawy krakowskiej” w rokowaniach wiedeńskich powinno być, moim zdaniem, postrzegane tylko jako możliwość otwarcia nowego kierunku polityki zagranicznej króla Jana, nie zaś jako potwierdzenie konkretnych przygotowań do wyprawy. Świadczy o tym całkowity brak odbicia buntu krakowskiego w czeskich źródłach narracyjnych, ale i fakt, że zachowany materiał dyplomatyczny nie przynosi żadnych informacji o kontaktach między królem Czech i jego dyplomatami a przedstawicielami strony polskiej (krakowskiej). Josef Šusta tworzył swą hipotezę na podstawie analogii do sposobu sprawowania władzy przez Wacława II i sądził, że Bolesław, książę opolski, występował na przełomie 1311/1312 jako przedstawiciel króla Czech. Hipoteza ta jest w świetle źródeł bezpodstawna, gdyż nie potwierdzają one współdziałania księcia opolskiego w ramach ówczesnej polityki czeskiej. Wydaje się, że jedyny poświadczony źródłowo kontakt króla Jana z dworem książęcym w Polsce, względnie na Śląsku, to negocjacje władcy Czech z Piastami dolnośląskimi. Wśród nich wybijającą się osobowością tej doby był Bolesław, książę wrocławsko-legnicki, mąż Małgorzaty, córki króla Wacława II. Jest on wymieniony w aktach rokowań toczonych w Znojmie z Habsburgami. Związek między młodym czeskim królem a książętami śląskimi stanie się bardziej zrozumiałą, jeżeli powrócimy do kwestii pierwszego pobytu Jana Luksemburga

---

²⁹ Dokumenty będące skutkiem ugody wiedeńskiej opublikowano w *Constitutiones*, t. IV, s. 1120–1124, nr 1110–1115; także w RBM III, s. 37–39, nr 84–88; w tej sprawie por. J. Šusta, *Král Cizinec...*, s. 177–178.

na Morawach w 1311 roku. Świeżo koronowany król Czech przybył najpierw do Ołomuńca, gdzie w ciągu dwunastu dni starał się załatwić wszystkie sprawy dotyczące pokoju krajowego. Ważne miejsce wśród działań podejmowanych przez króla Jana w Ołomuńcu w 1311 roku zajęły udane negocjacje z trójką książąt śląskich: Bolesławem, Henrykiem i Władysławem (władającymi częścią wrocławsko-legnicką), a także z wspólnie z nimi występującymi książętami Henrykiem i Bernardem, panami na Książu, w sprawie związku prowincji opawskiej z królestwem Czech. Potrzeba zawarcia porozumienia była uwarunkowana nową sytuacją, jaka pojawiła się po śmierci Waclawa III, kiedy to ziemię opawską ponownie objął we władanie książę Mikołaj I. W 1308 r. został jednak pozbawiony władzy książęcej wskutek decyzji Henryka Karyńskiego i współdziałających z nim, nieznanych bliżej, panów opawskich³⁰. Książęta wrocławscy za wykupienie z zastawu ziemi opawskiej domagali się 8 tysięcy grzywn. Kwotę tę przypisuje *Kronika zbrasławska*, będąca cennym świadectwem źródłowym w zakresie tych rokowań, księciu Bolesławowi jako sumę zastawną za niewypłacony posąg jego żony Małgorzaty, córki Waclawa II³¹. Dokument wystawiony przez wszystkich braci, książąt wrocławskich, w Ołomuńcu w dniu 11 lipca tego roku w celu potwierdzenia zawartego porozumienia dotyczącego losów ziemi opawskiej nie przynosi jednak o kwestii posagu księżniczki Małgorzaty żadnych bliższych informacji. Podobnie kwestia ta przedstawia się w trzech rewersach dokumentów zawierających przysięgi wierności królowi Janowi złożonych przez przedstawicieli miast opawskiej prowincji, a mianowicie Opawy, Karniowa i Głubczyc. Dodać jednak trzeba, że z jego rozkazu miasta te do czasu wypłacenia wyżej wymienionej sumy ślubowały wierność książętom Bolesławowi, Henrykowi i Władysławowi. Król Jan odzyskał w 1311 r. prowincję opawską dla królestwa czeskiego. Za radą książąt świdnicko-jaworskich do czasu wypłacenia żądanej sumy pozostawił ją w rękach księcia Bolesława i jego braci³². Umowa ta dotyczyła tylko kwestii roszczeń Przemyślidów opawskich, brak tutaj jakiegokolwiek nawiązania do buntu mieszczan krakowskich pod wodzą wójta Alberta (co starał się wykazać J. Šusta). Należy jednak, moim zdaniem, szukać motywów oporu księcia opawskiego Mikołaja II przeciw władzy króla Jana Luksemburskiego. Rokowania w Ołomuńcu odegrały ważną rolę jako okazja do pierwszego osobistego zetknięcia się króla Jana i śląskich książąt, a także i w tym aspekcie, że przypomniały Luksemburgowi roszczenia do polskiej korony, sięgające czasów ostatniego z Przemyślidów. Jednakże pierwsze istotniejsze działania króla Jana względem ziem polskich można dostrzec dopiero po roku 1315, kiedy to wypłacił książętom wrocławsko-legnickim żadaną kwotę i prowincja opawska przeszła pod jego bezpośrednie władanie³³. Dalsze jego działania w nowej sytuacji przypominają pod wieloma względami politykę króla

³⁰ Tamże, s. 160.

³¹ *Petra Žitavského Kronika Zbraslavská*, FRB IV, s. 178; *Chronicon Francisci Pragensis*, FRB N. S. T. I., ed. J. Zachová, Praha 1997, s. 66; por. J. Spěvák, *Jan Lucemburský...*, s. 163–164; J. Mezník, *Lucemburská Morava...*, s. 16.

³² Dokument książąt wrocławskich zob. *Lehns-Besitzurkunden Schlesiens und Steiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, t. II, Hg. C. Grünhagen, H. Margraf, Leipzig 1883, s. 466, nr 7; akty hołdów miast zob. tamże, s. 467, nr 8.

³³ W tej sprawie por. E. Barborová, *Postavení Moravy v Českém státě v době předhusitské*, „Sborník archivních prací” 1970, t. 20, s. 335–334, 341–342, 345–346; F. Kavka, *Západoevrop-*

Wacława II wobec książąt górnośląskich w latach dziewięćdziesiątych XIII w. Już 3 lipca 1318 roku w Pradze nadał ziemię opawską w lenno księciu Mikołajowi II. Akt ten de facto wydzielał ziemię opawską z marchii morawskiej i podporządkowywał ją królowi Czech na zasadzie lennej. Równocześnie król doprowadził do tego, że wywodzący się z bocznej linii Przemyślidów książę Mikołaj II, jego dotychczasowy przeciwnik, stał się lennikiem i wiernym sprzymierzeńcem³⁴.

Mając na uwadze kontekst buntu w Krakowie, należy pamiętać, że dopiero po 1315 roku powstała płaszczyzna umożliwiająca dogodne kontakty między Czechami i Górnym Śląskiem i dająca możliwość strategicznego otwarcia kierunku na Kraków. Umożliwiła ona narzucenie zwierzchnictwa Małopolsce i posłużyła w latach dziewięćdziesiątych XIII w. ekspansji króla Wacława II. Analizując politykę Jana Luksemburskiego możemy uznać za prawdopodobne, że przywrócenie zwierzchnictwa nad ziemią opawską, uwarunkowane wcześniejszą wypłatą wspomnianej kwoty, stanowiło punkt wyjścia dla przyszłej ekspansji ku Krakowowi, a w dalszej kolejności ku koronie polskiej. Ślad tej koncepcji odnajdujemy w wyżej wymienionym porozumieniu Habsburgów z 1312 r. Powolne ożywienie idei unii personalnej królestw Czech i Polski należy datować na okres po 1315 r., gdyż król Jan musiał rozwiązać najpierw poważne problemy w Królestwie Czeskim, a na realizowanie planów wobec Polski nie posiadał wystarczających sił i środków. Podsumowując wszystko to, co wiemy o sytuacji, w której królowi Janowi przyszło realizować swą politykę na przełomie lat 1311/1312, uważamy za oczywiste, że młody władca, używający tytułu króla Czech i Polski, kontynuując za sprawą swych doradców, szczególnie Piotra z Aspeltu, tradycję Przemyślidów, nie podjął żadnych kroków w celu interwencji w Krakowie ani nigdzie indziej na ziemiach polskich. Nie miał na to ani czasu, ani wystarczających środków. Jego polityka w tym okresie podporządkowana była przede wszystkim pilnej potrzebie zakończenia buntu szlachty w kraju, zwłaszcza na Morawach, ale przede wszystkim konieczności podporządkowania sobie wrogiemu mu Mikołaja II, księcia opawskiego. Jego roszczenia do Opawy król Jan, w ramach umów z dolnośląskimi Piastami, w spektakularny sposób pominął. Równocześnie na młodego Luksemburga spadły problemy polityki zagranicznej, związane z pełnieniem godności wikariusza rzymskiego. Po Henryku Karyńskim odziedziczył wiele nierozwiązanych spraw. Spór z Fryderykiem Dzielnym i równoczesne szukanie rozwiązania w relacjach z Fryderykiem Habsburgiem i jego braćmi absorbowwały całkowicie młodego króla Czech. Bunt mieszczan krakowskich z wójtem Albertem na czele nie spotkał się z jakąkolwiek reakcją dworu czeskiego. Zgodne z naszą oceną jest także całkowite milczenie źródeł czeskich o tym wydarzeniu. Bunt wójta Alberta nie został w Pradze zauważony, a przez to nie mógł znaleźć miejsca w koncepcjach politycznych króla Jana Luksemburskiego.

tłumaczenie
Jerzy Rajman

---

ský lenní institut jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského, „Český časopis historický” 1990, 88, s. 232–233.

³⁴ CDM VI, s. 108–129, nr 136; w tej sprawie zob. P. Kouřil, D. Prix, M. Wihoda, *Hrady českého Slezska*, Brno–Opava 2000, s. 465–466.